

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

© Уляницький З.В., 2013

Описано роль інтелектуального капіталу в розвитку підприємств та економіки держави загалом, проблеми управління цим показником та наведено конкретні способи їх вирішення. Описано реальні приклади нововведень щодо управління інтелектуальним капіталом, способи боротьби з контрабандою та “піратством”. Аналізуванням цієї проблеми підтверджено значущість інтелектуального капіталу в розвитку економіки як на мікрорівні, так і на макрорівні.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, структурний капітал, інтелектуальна власність.

Z. Ulianytskyi

Lviv Polytechnic National University

PROBLEMS OF INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT AND METHODS OF THEIR SOLUTION

© Ulianytskyi Z., 2013

This article describes the role of intellectual capital in the development of enterprises and the national economy broadly, the problems of managing this indicator and certain solution ways are noted. Real examples of innovations of the intellectual capital management, methods of combating smuggling and “piracy” are described. Evaluation of this problem allowed us to draw conclusions about the significance of intellectual capital in the economy development, both at the micro level and the macro level.

Key words: intellectual capital, human capital, structural capital, intellectual property.

Постановка проблеми: Інтелектуальний капітал як форма збирання інформації, знань та інтелектуальної власності є рушійним для визначення ринкової вартості сучасного підприємства. Вагомість інтелектуального капіталу як показника у національному багатстві розвинених країн сягає 75 %. Тому особливу увагу надано проблемам управління інтелектуальним капіталом, а також його ролі як на рівні підприємства, так і на рівні держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін “інтелектуальний капітал” вперше використав у 1969 р. американський економіст Дж. К. Гелбрейт. Сутність, структуру, особливості формування, зміст, способи та методи оцінювання інтелектуального капіталу, як на мікрорівні, так і на макрорівні вивчали багато закордонних (Т. Стюарт, Е. Брукінг, Л. Едвінссон, М. Мелоун, Д. Даффі, А. Козирев) та вітчизняних науковців (О.Б. Бутнік-Сіверський, В.Д. Базилевич, О.В. Кендюхов, С. Ілляшенко, І.В. Бриль, В.В. Ільїн).

Робота І.В. Бриля сконцентрована на теоретичному дослідженні і обґрунтуванні проблем управління інтелектуальним капіталом в організаціях. Подані конкретні визначення таких понять, як “капітал”, “інтелектуальний капітал”, “людський капітал”, уточнено їхню сутність – як економічну, так і соціальну. Наведено фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на рівень інтелектуального капіталу.

О.В. Кендюхов в 2011 році в роботі “Інтелектуальний капітал підприємства: гносеологія економічної категорії” визначив сутність, особливості та зміст інтелектуального капіталу як еконо-

мічної категорії; описав відмінність терміна “інтелектуальний капітал” від термінів “інтелектуальна власність” та “інтелектуальний потенціал”.

Цілі статті: формулювання рекомендацій щодо удосконалення управління та розвитку інтелектуального капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велику частку та роль в структурі підприємства і в результативності його діяльності займає інтелектуальний капітал.

Управління інтелектуальним капіталом стало актуальною темою наукових досліджень в Україні, починаючи з 2000 року. Серед українських вчених відомими дослідниками проблем інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності є О. В. Кендюхов, О. Ф. Морозов, В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн, В. А. Садовський, Е. А. Стеценко.

Існують різні підходи до визначання поняття “інтелектуальний капітал”.

“Інтелектуальний капітал – інтелектуальні здатності людей, у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці” [4].

“Інтелектуальний капітал – це інформація й знання, які відіграють роль “колективного мозку”, що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі та імідж підприємств” [6].

“Інтелектуальний капітал – вартість сукупності наявних у нього інтелектуальних активів, зокрема інтелектуальної власності, його природних і придбаних інтелектуальних здібностей і навичок, а також накопиченої ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами” [9].

“Інтелектуальний капітал підприємства – сукупність інтелектуальних ресурсів (матеріальних і нематеріальних) і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність підприємства розвиватися на основі інформації і знань” [7].

Як провідний чинник та основа інтелектуальної економіки інтелектуальний капітал має певні специфічні ознаки [1]:

1. Не є матеріальним у традиційному розумінні.
2. Перебуває одночасно у формах запасу і продукту.
3. Зберігається та нагромаджується у специфічних традиційних формах.
4. Є основним компонентом визначення ринкової вартості підприємств.

У складі інтелектуального капіталу виділяють дві складові [9]:

1. Людський капітал: знання, практичні навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, загальна культура.
2. Структурний капітал: технічне і програмне забезпечення, організаційна структура, патенти, ліцензії, ноу-хау, товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна культура, відносини з клієнтами, зв'язки з економічними контрагентами (постачальниками, споживачами, посередниками, кредитно-фінансовими установами, органами влади та ін.), інформація про економічних контрагентів, історія взаємин з економічними контрагентами, торгова марка (бренд).

Для детальнішого розуміння структурування інтелектуального капіталу, проаналізованого його поділ за думкою різних вчених, зарубіжних і вітчизняних, а результат згруповано у таблиці.

Сьогодні відбувається перехід до нового технологічного способу виробництва, що викликає значні соціально-економічні зміни, які пов'язані зі збільшенням інтенсивності процесів інтелектуалізації продуктивних сил суспільства. Питома вага інтелектуального капіталу у вартості постіндустріальних країн перевищує 75 %. Забезпечити сталий економічний розвиток української економіки можливо лише на основі відтворення пріоритетного ресурсного компонента – інтелектуального капіталу. Інвестиції в інтелектуальний капітал є умовою його відтворення та визначають не тільки рівень розвитку в майбутньому, але і безпосередній вплив на виробничий потенціал і на структуру сукупного попиту. Незважаючи на всебічну інтелектуалізацію суспільства, проблему визначення економічної сутності інтелектуального капіталу та механізмів його відтворення ще недостатньо вивчено, що обумовлює актуальність цього дослідження [2].

Способи структування інтелектуального капіталу*

Автор	Структура інтелектуального капіталу
Структування закордонних вчених	
А. Брукінг	Ринкові активи, активи інтелектуальної власності, гуманітарні активи, активні інфраструктури.
К. Е. Свейбі	Ототожнює “інтелектуальний капітал” та “нематеріальні активи”. Складові: зовнішня структура (тісні взаємовідносини між підприємствами), внутрішня структура (культура та традиції фірми, інформаційні мережі), індивідуальна компетентність (властивість індивіда до реалізації певних дій у певній ситуації).
Д. Клайла	Людські активи, інтелектуальні активи, інтелектуальна власність, структурні активи, фірмові активи.
П. Х. Суліван	Людський капітал, інтелектуальні активи, інтелектуальна власність; порядок з інтелектуальним капіталом виділяє структурний капітал.
Д. Дж. Скріме	Людський капітал, структурний капітал, капітал клієнта.
Н. Бонтіс	Капітал працівників, структурний капітал, ринковий капітал.
А. Л. Гапоненко	Клієнтський капітал, організаційний капітал, людський капітал.
Дж Г. Росс	Людський капітал (компетенції зайнятих, позиції зайнятих, інтелектуальні здібності), структурний капітал (стосунки із зовнішніми партнерами, організація, капітал розвитку і зростання).
Т. Стюарт	Людський капітал (здатність пропонувати клієнтам рішення, структурний капітал (організаційні здібності компанії відповідати потребам ринку), споживчий капітал (відносини організації зі споживачами, співпраця із контрагентами, вірність клієнтів).
М. Братницькі	Суспільний капітал (структурний капітал, стосунки між людьми і пізнавальний капітал), людський капітал (компетенції, інтелектуальна меткість і мотивація), організаційний капітал (капітал розвитку, внутрішня, а також зовнішня структури).
Й. Ліхтарські	Особистий капітал (технічний, а також організаційний, скерований усередину і на ринок), безособовий капітал.
Структування вітчизняних вчених	
О. Бугнік-Сіверський	Людський капітал (сукупність знань, умінь, здібностей, навичок, схильностей), структурний капітал (техніка, ЕОМ, програмне забезпечення, товарні знаки, право власності, патенти, організаційна структура, функціональні розпорядження, механізм розподілення обов’язків), споживчий капітал (клієнти, споживачі, партнери).
В. Д. Базилевич	Людський капітал (накопичені у результаті інвестицій та реалізовані у працівниках організації знання, здібності, навички, особиста культура, моральні цінності, смаки), клієнтський капітал (ринковий, брендовий) (відносини із клієнтами і покупцями, що допомагають успішній реалізації виробленої продукції; ліцензії, патенти, товарні марки та знаки, комерційна мережа розширення збуту, угоди маркетингового і технологічного співробітництва, популярність та репутація), організаційний капітал (систематизована і формалізована компетентність організації (електронні мережі, інформаційні ресурси, організаційна структура, ефективність управління, нововведення, інтелектуальна власність, комп’ютерні програми, бази даних, технічне і програмне забезпечення).

* Особиста розробка автора

Серед найуспішніших і динамічних організацій провідними є ті, які розробили та впровадили систему ефективного управління інноваційним капіталом: “IBM”, “Siemens”, “World Bank Group”, “Ford Motor Company”. Розвиток та висока конкурентоспроможність українських підприємств як на вітчизняному, так і на зарубіжних ринках можливі лише за умови ефективного використання інтелектуальних ресурсів.

Проблема управління інтелектуальним капіталом як важливим стратегічним ресурсом суб’єктів діяльності є недостатньо дослідженою у вітчизняній практиці [10].

Проблеми управління інтелектуальним капіталом у світі вийшли на перший план внаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної економіки і стали вже не просто юридичними та комерційними питаннями, а й політичними проблемами, які вимагають стратегічних комплексних підходів до вирішення. Складність розв'язання зазначених проблем полягає в надзвичайно високому ступені динамічності й різнобічності відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Одним із визначальних зрушень у світовій економіці наприкінці XX – початку XXI ст. стала принципова зміна співвідношення чинників ефективного економічного розвитку з надзвичайно швидким піднесенням ролі інтелектуального капіталу. Саме інтелектуальний капітал дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, стає головним у визначенні ринкової вартості високотехнологічних компаній і формуванні усталеного високого рівня конкурентоспроможності. Завдяки чиннику інтелектуального капіталу ринкова вартість високотехнологічних компаній може в рази перевищувати їх балансову вартість. Так, вартість компанії можна визначити як суму матеріальних активів та інтелектуального капіталу, насамперед гудвілу, який не відображено в балансі підприємства.

Питання зміни співвідношення матеріального виробництва на користь нематеріального стали об'єктом багатьох наукових досліджень. Проте серед учених-дослідників немає єдиної думки щодо дефініції “інтелектуального капіталу”, не узгоджено цю категорію з іншими соціально-економічними категоріями, існує проблема подальшого розроблення питань ефективності використання інтелектуального капіталу.

У контексті взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом питання проблеми управління інтелектуальним капіталом є надзвичайно важливим. Переваги: співпраця з розвиненими країнами, закордонними організаціями, товариствами, корпораціями, потенціальний розвиток економіки та поліпшення відносин з членами ЄС. Недоліки: спрощення процесу відкриття віз, вільний виїзд робочої сили, а саме – інтелектуального капіталу.

Україна прагне до повноправного членства у світовому товаристві, зокрема і на ринку інтелектуальної власності. Новий Митний кодекс, в якому максимально враховано норми законодавства ЄС щодо запобігання порушенню прав інтелектуальної власності, законодавчо закріплює це прагнення.

Підробки та піратство вийшли за межі окремих компаній, зокрема через несплату податків та величезні збитки стали глобальною економічною проблемою. Президент Українського альянсу із боротьби з підробками і піратством Антоніна Пахаренко-Андерсон заявляє: “Динаміка, яка спостерігається протягом останніх років у зв'язку із поширенням порушень у сфері інтелектуальної власності, вражає. Якщо у 2005 році втрати компаній від піратства склали 200 млрд. дол. США, то в 2011 році цей показник сягнув 700 млрд. дол. США. При цьому аналітики прогнозують, що до 2015 року цифра може досягти 1,5 трлн. дол. США”. Отже, від піратства руйнівного впливу зазнає економіка країни, зокрема через несплачені податки [20].

Торгівля підробками сьогодні має міжнародний характер. Саме тому митниця є форпостом на шляху потрапляння контрафактної продукції на вітчизняний ринок. Крім того, митні органи сприяють захисту прав інтелектуальної власності.

“Митне законодавство України динамічно розвивається. Не є винятком сфера забезпечення захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України та їх митному оформленні”, – зазначає завідувач сектору захисту прав інтелектуальної власності Держмитслужби Олексій Гащицький [20].

Тільки протягом останніх місяців митні органи виявили кілька спроб переміщення через митний кордон України товарів, які містили символіку EURO 2012 та інші знаки, що є об'єктом права інтелектуальної власності УЄФА.

Вважають, що результативність протидії розповсюдженню підробленої і контрафактної продукції залежить не лише від роботи правоохоронних і митних органів, а насамперед від усвідомлення споживачами власної відповідальності за свій вибір.

Голова Державної служби інтелектуальної власності Микола Паладій зазначив, що сьогодні правову базу для ефективного використання та захисту прав інтелектуальної власності вже ство-

рено, але необхідно, щоби населення усвідомило цю проблему. Він зазначив, що лише спільними зусиллями підтримуючи такі ініціативи Альянсу, можна виховати більшу повагу в українському суспільстві щодо прав інтелектуальної власності [20].

Митний кодекс сприятиме захисту прав інтелектуальної власності. Митний кодекс, у якому максимально враховано норми законодавства Європейського Союзу щодо запобігання порушенням прав інтелектуальної власності, забезпечує їх практичну реалізацію.

Так, одним з основних нововведень і разом із тим найбільш очікуваних з боку правовласників є скасування грошової застави, виду гарантування сплати витрат, пов'язаних із зберіганням товарів під час призупинення їх митного оформлення у зв'язку з підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності, а також збитків власника товару, спричинених таким призупиненням.

Визначено, що призупинення митного оформлення швидкопсувних товарів може здійснюватися лише строком на три дні без можливості продовження строку такого призупинення. Разом з тим строк призупинення митного оформлення всіх інших товарів, які мають ознаки порушення прав інтелектуальної власності, змінено з 15 календарних на 10 робочих днів (стаття 339) [21].

Відповідно до нового Кодексу значно розширюється перелік об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть бути внесені до митного реєстру.

Окрім того, що митні органи сприяють захисту правовласників, які звернулись до Держмитслужби із відповідною заявою, також вони мають право призупинити митне оформлення товарів з власної ініціативи за наявності підстав вважати, що такі товари переміщуються через митний кордон України з порушенням інтелектуальної власності. Вичерпний перелік таких підстав для призупинення митного оформлення визначається КМУ (стаття 400) [21].

Ще одна новація стосується спрощення процедури знищення товарів, митне оформлення яких призупинене за підозрою у порушення прав інтелектуальної власності. Спрощену процедуру знищення товарів можна застосувати у разі, коли правовласник звернеться до митного органу із відповідною письмовою заявою, погодженою із власником цих товарів. Причому, якщо власник товарів дає згоду на їх знищення за спрощеною процедурою, він звільняється від адміністративної відповідальності, передбаченої за вчинення дій, які порушують права інтелектуальної власності (стаття 401) [21]. Спрощена процедура знищення – дієвий механізм захисту прав інтелектуальної власності.

Також визначено процедуру, коли митне оформлення товарів, після його призупинення за підозрою у порушення прав інтелектуальної власності, може бути поновлене відповідно до заяви правовласника. Але при поданні заяви про поновлення митного оформлення правовласник позбувається права у подальшому вимагати знищення цих товарів (пункт 11 статті 399) [21].

Згідно із регламентованою статтею 402 змінено норми маркування на товарах та упаковці. Змінювати маркування можна на вимогу правовласника або за його погодженням. Відповідні процедури призначені для усунення інтелектуальної власності, після чого товар може бути оформлений за відповідним митним режимом [21].

Традиційними товарами, які виявляються контрафактними, є: одяг та взуття, іграшки, спортивне знаряддя, електроніка, упаковки до сигарет.

Видалення маркування замість знищення було застосовано до телевізорів, які надійшли на адресу одного із вітчизняних підприємств. Вони містили ознаки порушень прав інтелектуальної власності компанії на знак для товарів та послуг “Philips”, який відповідно до свідоцтв про міжнародну реєстрацію належить компанії “Конінклійке Філіпс Електронікс Н.В.”. Демаркуванню товару, яке проводилось у присутності представника компанії “Конінклійке Філіпс Електронікс Н.В.” та супроводжувалося складенням відповідного акту, передувало звернення імпортера до митниці щодо надання дозволу. Разом із телевізорами надійшли також електричні побутові праски, марковані позначенням “Philips”, що унеможливило їх демаркування. Вони були заявлені у митний режим “знищення або руйнування” та відповідно знищені.

Під час митного контролю та митного оформлення партії пляжного взуття, яка надійшла з Китаю, було виявлено, що майже 52 тисячі пар товару марковано торговими марками Adidas та EURO 2012 без належного на те дозволу, що є ознакою контрафактності. Про пред'явлення до

митного контролю та митного оформлення товарів з використанням знаків для товарів і послуг EURO 2012 та Adidas митниця повідомила осіб, яким належать майнові права ні ці торговельні марки. У відповідь була отримана інформація, що ця партія товарів є неавторизованою поставкою та грубо порушує права компанії. Тому між УЄФА, Adidas AG та власником вантажу укладено угоду про припинення порушення прав інтелектуальної власності. Відповідно до її умов власник вантажу взяв на себе зобов'язання припинити порушення прав інтелектуальної власності компанії Adidas AG та УЄФА шляхом знищення контрафактного товару, а саме спаленням.

В порту Одеси було затримано два контейнери із заготовками для виготовлення пачок та блоків сигарет під маркою "Marlboro". З цієї сировини підпільним шляхом можна виготовити понад 3 мільйони пачок сигарет та 167 тисяч блоків. Після затримання фірма "Лексофор", яка є офіційним представником в Україні власника товарного знака компанії "Філіп Моріс", надіслала лист з подякою митникам, в якому оцінила збитки, які б могло нанести підпільне виробництво сигарет, у понад 34 млн. грн. А Держбюджет втратив би 19 млн. грн. акцизного збору і ще 5 млн. грн. несплаченого ПДВ.

Останній випадок спроби ввезти велику кількість упаковок для сигарет високої типографської якості свідчить про те, що в Україні є налагоджене підпільне виробництво цигарок. Отже, митникам потрібно звернути увагу на спроби ввезення контрабанди такого типу. Потрібно зберігати пильність і стосовно відомих марок спортивного взуття, одягу, іграшок.

Застосування на практиці спрощеної процедури знищення стало переконливою ілюстрацією дієвого механізму захисту, з одного боку, прав інтелектуальної власності на кордоні, з іншого – суспільства від підробок та нечесної торгівлі. Більш того, знищення майже 52 тис. пар пляжного взуття, маркованих знаками, які належать УЄФА та його комерційним партнерам, є свідченням того, що держава не тільки захищає ринок від неякісної продукції, але й повною мірою виконала взяті на себе зобов'язання з організації та проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу [20].

Новий Митний кодекс визначає значно жорсткіші адміністративні санкції за вчинення дій щодо переміщення товарів через митний кордон України із порушенням прав інтелектуальної власності. Такі дії відтепер тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів (стаття 476). У попередній редакції Митного кодексу розмір штрафу був диференційований за суб'єктом вчинення правопорушення та становив: для громадян від 10 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян із конфіскацією товарів, а для посадових осіб підприємств – від 30 до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян із конфіскацією товарів [21].

Сприяючи захисту прав інтелектуальної власності, митниця створює оптимальні умови як для повноправного членства України на світовому ринку інтелектуальної власності, так і для розвитку бізнесу правовласників, а також забезпечує поповнення держбюджету та запобігає потенційній небезпеці від контрафактних товарів. Незважаючи на достатньо низькі темпи росту імпорту, у січні – жовтні 2012 року Державна митна служба України забезпечила надходження доходів до державного бюджету у сумі 102,8 млрд. грн., що на 10,3 %, або на 9,6 млрд. грн. більше порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Високого показника росту доходів бюджету було досягнуто завдяки підвищенню якості митного оформлення. Основними товарами, які у поточному періоді забезпечили найбільші надходження податків до бюджету – понад 30 %, є: нафтопродукти (16,5 %), автомобілі легкові (7,4 %), вугілля кам'яне (3,6 %), вантажні автомобілі (1,6 %), засоби захисту рослин (1 %) [20].

Сьогодні розвиток технологій митного постаудиту стає одним з пріоритетних напрямів діяльності митних органів. Ця форма контролю в майбутньому впливатиме на суб'єктів ЗЕД, можливо, навіть більше, ніж сам процес митного оформлення. Підтверджує цей прогноз поява на ринку юридичних послуг підприємств, що готують учасників ЗЕД до можливих документальних перевірок митними органами.

Христина Мала, начальник відділу митного аудиту, постійно вдосконалює та впроваджує нові прогресивні методи роботи свого підрозділу, що є причиною значних досягнень Запорізької

митниці у напрямі постаудит-контролю інтелектуальної власності. “Загалом у 2011 році проведено 43 перевірки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, нараховання до Державного бюджету за результатами становили 8,3 млн. грн. Всі вони є результативними, тобто за результатами перевірок нараховані зобов'язання. Звичайно, результативною можна вважати кожну перевірку, оскільки аналізуються всі напрями зовнішньоекономічної діяльності платника податків, що впливають на оподаткування товарів. Окрім того, усвідомлення, що перевірка не завершується після оформлення ВМД, стимулює платників податків до прозорих імпортно-експортних операцій, без застосування будь-яких схем уникнення від оподаткування. За січень–лютий 2012 року за результатами 9 перевірок суб'єктів ЗЕД перераховано до Державного бюджету майже 3 млн. грн., що становить 101,5 % від суми визначених податкових зобов'язань”, – зазначає Христина Мала [20].

Якщо підприємство самостійно виправить помилки та заявить про це митниці, то понесе при цьому мінімальні витрати – лише 3 % штрафних санкцій проти 25 % та 50 %, які необхідно нараховувати у разі проведення контрольно-перевіркових заходів безпосередньо митницею. Тому виявляти свої помилки самостійно та не боятися в них зізнатися – це вигідно як в плані економії коштів, так і в плані встановлення відносин довіри з митницею.

Новий Митний кодекс законодавчо закріплює вже існуючі норми та розширює права митниці та підстави для перевірок. Це робиться для того, що фактично змістити митний контроль з етапу безпосереднього оформлення та скоротити витрати часу на нього.

Митний кодекс жорсткіше визначає вимоги до підприємств щодо збереження необхідних для проведення документальних перевірок документів. Після прийняття Митного кодексу сумлінні підприємства мають можливість отримати статус уповноваженого економічного оператора, що означає великі переваги для них, зокрема проведення пост-аудиту митницею можливе не частіше одного разу на 30 місяців [21].

Практика господарювання свідчить, що управління інтелектуальним капіталом, особливо на рівні підприємств, є безсистемною. У більшості випадків увага приділяється лише його окремим елементам, причому їх вибирають без належного обґрунтування, що не дозволяє реалізувати його потенціал, приводить до неефективного використання часу і коштів, дискредитує саму ідею використання інформації і знань як джерела економічного зростання. Формування ефективної системи управління інтелектуальним капіталом дозволить вивести вітчизняну економіку на якісно новий рівень, реалізувати наявний, все ще доволі високий його потенціал, забезпечити входження на рівні у Світове співтовариство економічно розвинених країн.

Управління інтелектуальним капіталом підприємства, до речі, як і управління взагалі, повинно бути спрямоване на приведення у відповідність внутрішніх можливостей його реалізації і розвитку до зовнішніх, які генеруються ринком.

Аби успішно управляти інтелектуальним капіталом підприємства, необхідно:

1. Створити передумови для комерціалізації знань і тим самим – фундаменту для самофінансування науково-технічної, винахідницької та інноваційної діяльності.
2. Перебудувати систему відносин на користь наукомістких, високотехнологічних галузей і видів діяльності, що стимулює їх розвиток.
3. Підвищити суспільну оцінку знань і престижу науково-технічної та творчої діяльності, що само по собі стимулює їх розвиток.
4. Створити належні умови для здійснення інвестицій у форму нематеріальних активів у високотехнологічні галузі та виробництва, що сприяє піднесенню на якісно новий рівень процесу трансферу технологій з-за кордону.
5. Раціональніше використовувати інтелектуальні ресурси країни, що в умовах захисту інтелектуальної власності стають дорожчими.
6. Створити умови для налагодження ефективної міжнародної кооперації у високотехнологічних галузях і виробництвах, інтеграції країни в регіональний і світовий технологічний простір.
7. Покращити умови праці, створити сприятливе середовище для результативної роботи.
8. Проводити конкурси і змагання серед працівників, аби вони працювали “на себе”.
9. Забезпечити процес виробництва новітньою технікою та технологіями.

10. Регулярно проводити навчання персоналу, курси підвищення кваліфікації, тренінги, брати участь у міжнародних зборах, конференціях, симпозиумах, що присвячені проблемам галузі/ринку, де функціонує підприємство.

11. Прийняти сукупність законів, які б конкретно регулювали питання, пов'язані з інтелектуальним капіталом, використанням професійних та творчих здібностей працівників в організації

12. Запровадити форми звітності, які б відображали користування інтелектуальним капіталом. У цих звітах повинні міститись дані щодо підприємства: капітал, кошти, фінанси, технології, техніка, впровадженні інновації та оновлення, зміна рівня корпоративної культури та клієнтів. Це необхідно, щоб акціонери та інвестори усвідомлювали рівень в розвитку інтелектуального капіталу на підприємстві та чітко бачили, чи доцільно вкладати кошти [17].

Отже, ефективне управління інтелектуальним капіталом є одним з найдискусійніших питань у сучасній економіці. На цьому етапі не розроблено конкретної системи управління інноваційним капіталом, яка б враховувала всі аспекти функціонування підприємства та особливості інтелектуального капіталу, хоча останнім часом активізуються дослідження щодо питань ефективного управління інтелектуальним капіталом суб'єктів господарювання різних рівнів.

Оскільки розвиток та ефективність управління інтелектуального капіталу безпосередньо залежать від знань та кваліфікації робочої сили, то особливу увагу потрібно надати наближенню рівня української освіти та науки до рівня країн Європейського Союзу. Виділяємо такі основні пункти ефективного розвитку освіти та науки в Україні:

1. Запровадити у навчальних закладах викладання англійською мовою профільних предметів та поглиблене вивчення провідних іноземних мов (англійська, французька, німецька). Необхідно, щоб учні вивчали іноземну мову з першого класу. Це б спростило процес інтеграції України у світову економіку.

2. Організування випускного екзамену після завершення початкової школи (чотири роки). Першочерговою задачею цього екзамену є визначення подальшого місця учня у середній школі.

3. На основі випускного екзамену розподілити учнів за різними напрямками середньої школи. Створення диференційованих освітніх програм відповідно до здібностей учнів дає змогу учням з різними здібностями і особливостями сприйняття нового матеріалу підтримувати інтерес до навчання.

4. Вже на рівні навчання в школі впровадити підготовку за спеціальністю, орієнтуючись на вміння та уподобання учнів.

5. Забезпечення розвитку та вагомості мерітократії (система, за якої становище людини у суспільстві визначається її здібностями і заслугами, а не походженням). Це рішення повинне посилити бажання людей до самовдосконалення та самовираження, оскільки посиляться конкуренція. Але також необхідно зменшити рівень корупції, який сьогодні в Україні є дуже високим, на рівні критичного.

6. Надання спеціальної державної допомоги незаможним сім'ям для того, щоб кожна дитина змогла навчатись та отримати освіту. Багато дітей не спроможні показати свої здібності, проявити себе, оскільки їхні батьки не здатні до повноцінного утримання та забезпечення навчального процесу.

7. Заснування спеціального грошового фонду для стимулювання розвитку програм із обміну студентами.

8. Участь України в навчально-освітніх програмах Європейського Союзу. Але деякі з програм, такі, як "Тасіс" та "Темпус", надміру контролюються чиновниками, головною метою яких є не покращення рівня життя народу та країни, а власна вигода та заробіток.

Запропонувавши реформу на макрорівні, для розвитку інтелектуального капіталу, на мікрорівні (рівень підприємства) пропонуємо такі заходи:

1. Встановлення оптимального співвідношення інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу. Це передбачає напрямленість підприємства на максимальну реалізацію потен-

ціалу, використання повною мірою наявних інтелектуальних ресурсів шляхом розвитку та накопичення інтелектуального капіталу.

2. Забезпечити творчу атмосферу, виділити декілька годин на тиждень з робочого часу для розроблення працівниками власних проектів та нововведень.

3. Організування корпоративів, поїздок, грандіозних свят, але не релігійних, оскільки сьогодні існує достатня диференціація релігій. Це підтримуватиме сприятливу та доброзичливу атмосферу в колективі. Все повинно бути скероване на те, щоб всі працівники працювали як єдине ціле.

4. Дотримання політики мерітократії. Необхідно на роботу брати здібних, розумних, старанних працівників, а не тих, в кого є становище і гроші. Останні повинні брати участь в інвестиційній діяльності.

5. Використання “сліпого маркетингу”. Це нововведення полягає в тому, щоб всі працівники компанії порадили всім своїм знайомим та родичам продукцію/послуги, яку виробляє/надає підприємство. Цей вид маркетингу та реклами потребує мінімальних затрат коштів.

6. Розроблення схеми показників ефективності використання інтелектуального капіталу.

7. Створення та оформлення форм звітності використання інтелектуального капіталу на підприємстві. Даних форм звітності ще не існує, але оскільки розвиток підприємства та встановлення його конкурентоспроможності напряму залежить від використання інтелектуального капіталу, то стратегія управління інтелектуальним капіталом є необхідною на підприємстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на сучасному етапі розвитку економічна ефективність і забезпеченість суб’єктів господарювання і економіки держави загалом, суттєво визначається їх спроможністю та вмінням до створення, використання та розвитку інтелектуального капіталу, основою якого є знання, навички та інформація, що поступово стають основними засобами. На жаль, практика господарювання підтверджує, що управління інтелектуальним капіталом має безсистемний характер. Створення результативної системи управління інтелектуальним капіталом забезпечить вихід державної економіки на вищий рівень, реалізацію наявного високого потенціалу, вихід на світовий ринок.

Наведені вище впровадження повинні привести до розвитку інтелектуального капіталу, доцільного та ефективного використання активів, при цьому повинна збільшуватись вартість компанії та розміри прибутку, що є головною метою діяльності комерційної організації. В результаті розвитку цих показників збільшиться конкурентоспроможність не тільки на внутрішньому, але і на зовнішньому (світовому) ринку і підприємства, і держави.

1. Базилевич В.Д. *Інтелектуальна власність: Підручник* / В.Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431 с. 2. Левіна І. В. *Інтелектуальний капітал: концептуальні основи відтворення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами”* / І.В. Левіна. – Донецьк, 2011. – 20 с. 3. База рефератів “TextReferat”. “Снівпраця України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.textreferat.com/referat-11977-1.html>. 4. Мельник Л. Г. *Економіка інформації и информационные системы предприятия : учебн. пособ.* / Л. Г. Мельник, С. Н. Ілляшенко, В. А. Касьяненко. – Суми : ИТД “Университетская книга”, 2004. – 400 с. 5. Леонтьев Б. Б. *Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе* / Б. Б. Леонтьев. – М. : Издательский центр “Акционер”, 2002. – 200 с. 6. Иноземцев В. Л. *За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире* / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia. – Наука, 1988. – 640 с. 7. Ілляшенко С. М. *Інноваційний менеджмент: підручник* / С.М. Ілляшенко. – Суми : ВТД – Університетська книга, 2010. – 334 с. 8. Ілляшенко С. М. *Інтелектуальний капітал ВНЗ як запорука його інноваційного розвитку: сутність, структура, підходи до оцінки* / С.М. Ілляшенко. – *Маркетинг і менеджмент інновацій.* – 2011. – № 1. – С. 145–154. 9. Ілляшенко С.М. *Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком* / С.М. Ілляшенко. – Суми: ТОВ “Друкарський дім “Папірус”, 2011. – 644 с.

10. Сарканич Г.І. Управління інтелектуальним капіталом підприємства [Електронний ресурс] / Г. І. Сарканич. – 2012 р. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2012/iem/sarkanich/diss/indexu.htm>. 11. Ілляшенко С.М. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С.М. Ілляшенко. – Економіка України. – 2008. – С. 16–26. 12. Кендюхов О.В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління / О.В. Кендюхов. – НАН України Інститут економіки промисловості.– Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 308 с. 13. Александрова В.П., Трансфер науково-технічної продукції / В.П. Александрова, Т.І. Щедрина. – Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 148–163. 14. Морозов О.Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал: монографія / Морозов О.Ф. – Донецьк: Юго-Восток, 2005. – 352 с. 15. Садовський В.А. Інтелектуальний капітал: суцність и основные особенности / В.А. Садовський, Е.А. Стеценко. – Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”: Зб. наук. праць. – Вип. “Технічний прогрес і ефективність виробництва”. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2006. – С. 158–160. 16. Терон І.В. Інтелектуальний капітал як основне джерело багатства в постіндустріальному суспільстві / І.В. Терон. – Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – С. 90–94. 17. Єременко А.В. // Наук.-практ. журнал “Наука та інновації” / А.В. Єременко. – НАН України, 2008. 18. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К.: Знання, 2008. – 687 с. 19. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність / О. Підпригора. – Інтелектуальна власність – 2000. – С. 3–14. 20. Інформаційно-аналітичний журнал “Митниця”. – 2012. 21. Митний кодекс України: за станом на 13 квітня 2012р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2012. – 552 с. – (Бібліотека офіційних видань) 22. Підпригора А.А. Право інтелектуальної власності / А.А. Підпригора, А.Д. Святоцький. – К., 2002. – 624 с. 23. Ліманські А. Проблеми управління інтелектуальним капіталом підприємства / А. Ліманські. – 2009 р. – 367 с. 24. Кириленко В.І. Управління інтелектуальним капіталом як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності економіки: стаття / В.І. Кириленко. – 2009. – 7 с. 25. Бриль І.В. Стратегія управління інтелектуальним капіталом підприємств: автореф. дис. ...канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / І.В. Бриль. – Донецьк, 2012. – 26 с. 26. Федоренко Т.С. Проблеми управління інтелектуальним капіталом вугільного підприємства: в 2 т. / Т.С. Федоренко. – Донецьк, ДонНТУ. – 2010. – С. 260–262 27. Яненко І.Г. Механізм організаційного управління інтелектуальним капіталом компаній. – К., 2011. – 6 с. 28. Dolińska M. Kapital intelektualny a innowacje / Dolińska M. – *Ekononika i Organizacja Przedsiębiorstwa*. – 2006. – С. 44. 29. Зінов В. Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок / Зінов В. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 35–42 30. Гересименко В. Договір у правовідносинах при використанні інтелектуальної (промислової) власності / В. Гересименко. – Тернопіль, 2000. – С. 12–17. 31. Гапоненко А.Л. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А.Л. Гапоненко, Т.М. Орлова. – М.: Эксмо, 2008. – 400 с. 32. Гусаковська Т.О. Управління інтелектуальною власністю підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / Т.О Гусаковська. – Харків, 2009. – 20 с.